

Elen Feldman

POSLE
LJUBAVI

Prevela
Dijana Radinović

■ Laguna ■

Naslov originala

Ellen Feldman

NEXT TO LOVE

Copyright © 2011 by Ellen Feldman

This translation published by arrangement with
Spiegel&Grau, an imprint of Random House,
a division of Random House LLC

Translation copyright © 2016 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Andreu Bernaru

*Rat... posle ljubavi, najviše zaokuplja misli
čovečanstva.*

– ERIK PARTRIDŽ, 1914.

*To je toliko strašno, toliko užasno, da se nepre-
stano pitam kako „civilizacija“ uopšte podno-
si rat.*

– DVAJT AJZENHAUER, 1944.

*Punili su nas onim glupostima o Džonu Vejnu,
o herojstvu i romantici rata... Navukli su moju
generaciju, navukli su nas na taj rat.*

– RON KOVIK, 1986.

*U zabeleženoj istoriji, samo 268 godina prošlo
je bez rata od poslednje 3421.*

– VIL DURANT, 1968.

Prolog

17. jul 1944.

ZA GODINU I PO DANA KOLIKO RADI U *WESTERN JUNIONU*, Bejb Hagins je dosad samo jednom zakasnila. Možda će zato u narednim mesecima povremeno ubeđivati sebe da ju je ovog jutra zadržalo neko predosećanje. No u onim racionalnijim trenucima ipak zna da njeno kašnjenje nema nikakve veze sa šestim čulom već jedino s nesigurnom rukom dok crta liniju niz nogu da simulira šav najlon čarapa. Čudno je to da su joj šavovi pre nego što je rat zbrisao s najlonkama retko kad bili pravi, ali ovog jutra ona pere neravnu liniju, počinje iz početka i kasni u polasku na posao.

Od kuće njenih roditelja, gde se vratila kad je Klod otišao u rat, ima petnaest minuta hoda do grada i kad skrene u Glavnu ulicu, sat na kamenoj fasadi Prve farmerske banke pokazuje osam i deset. Dok žurno prolazi pored otvorenih vrata Svolouovog lokala, kroz njih se izvija poznata mešavina mirisa sveže kafe, pržene slanine i lekova i zapahne je.

Kasnije u toku dana, kad ode tamo po koka-kolu, radnja će mirisati na tunjevinu, grilovan kačkavalj i lekove.

Iako kasni, ne može a da ne uspori da proviri unutra. Za šankom su nanizani muškarci, zadnjica nesigurno nasađenih na barske stolice od skaja, vrat im neobično ranjiv dok se nagnju nad šolju kafe. U četiri separea duž zida muškarci su navaľjeni na naslone drvenih klupa koje iz dana u dan, iz godine u godinu, glaćaju ista ramena. To nije jedini bife-dragstor* u Saut Daunsu. Ima ih još tri. Ali Svolouov je najbolji, ili makar najpristojniji. Svi ljudi unutra nose odelo i kravatu, mada su ovog jutra neki poskidali sakoe. Gospodin Guding, predsednik Prve farmerske banke koji živi u velikoj tudorskoj kući na zapadnom obodu grada gde su prostrani travnjaci blago ustalasani poput zelenog okeana, već je od vrućine crven kao vatrogasna kola. Samo gospodin Svolou, koji stoji iza pulta apoteke u uštirkanom belom mantilu s venčićem sede kose nalik monaškoj tonzuri, deluje smireno i hladno, ili bar onoliko koliko to može čovek kome su dva sina u ratu.

Gospodin Krejton, pogrebnik, maše joj sa svog uobičajenog mesta kraj vrata. Ona mu odmahuje i ponovo ubrzava korak dok drugom rukom kopa po tašni da nađe ključ. Ključ je mastan. Majonez iz sendviča sa salatoma od jaja procurio je kroz voštanu hartiju i papirnu kesu.

Otključava vrata i ulazi u ispostavu *Vestern juniona*. Ima osećaj kao da je ušla u rernu. I ne zastavši da spusti tašnu, odlazi na drugi kraj prostorije, uključuje ventilator i okreće ga ka svom stolu. Težak metalni pritiskač za hartiju u obliku boga Merkura drži hrpu praznih obrazaca za telegram, ali

* Dragstor (*drugstore*) u Americi oznaćava radnju u kojoj se prodaju lekovi, kozmetika, novine, knjige i slično. Nekad su u okviru dragstora postojali i bifei. (Prim. prev.)

im ventilator talasa ivice. Kad ode u dragstor pored da uzme koka-kolu uz sendvič, tražiće koficu leda od prodavca pića, da je stavi ispred ventilatora. Gospodin Svolou nema ništa protiv. Ponekad joj je i sam pošalje, a da mu je nije tražila.

Obilazi pult na kojem mušterije pišu poruke, stavlja tašnu u poslednju fioku stola i skida navlaku s telegrafske pisaae mašine. Tek kad savije navlaku i stavi je u drugu fioku, ukljućuje mašinu. Ona oživljava uz štropot brz, živahan i uzbudljiv kao kad Fred Aster odstepuje preko filmskog plana. Na taj zvuk uvek se malo ispravi. Nije ona Džindžer Rodžers, ali dok stoji nad teleprinterom, oseća se kao da je neko. Svakako se oseća važnije nego dok je stajala za tezgom s trakama u Dajamondovoj robnoj kući. Ovaj posao nikad ne bi ni dobila da nisu svi muškarci otišli u rat. Otac joj se čak i tad smejao što je konkurisala. Šta ona misli da je? Isto joj je kazao i kad je otišla da radi u robnoj kući umesto u sitničarnici. Šta ona misli da je? To je refren njenog života. Slušala ga je od učiteljica, premda ne i od gospođice Sonders, koja joj je predavala engleski u desetom razredu; i od časnih sestara; i bojažljivog sumnjičavog čopora tetaka, stričeva i rođaka.

Šuška se da će posle rata *Vestern union* postaviti jednu od onih novih mašina koje automatski kucaju poruku direktno na prazan obrazac. Već ih imaju u Bostonu, ali Boston je veliki grad, udaljen sto četrdeset šest kilometara na istok i stotinu svetlosnih godina. Ne radije se novim uređajima. Voli da seče telegrafsku traku i lepi je na obrasce za telegram. Ponoši se time što nikad nije odsekla nijedno slovo i što su joj trake uvek pravo nalepljene. Njoj je ionako svejedno kakve će uređaje *Vestern union* postaviti posle rata. Kao uslov da je prime, morala je da obeća da će, kad muškarci počnu da se vraćaju kući, prepustiti posao nekom veteranu i vratiti se

tamo gde joj je i mesto. Poželela je da čoveka koji je s njom vodio razgovor upita gde je to tačno, ali nije.

Telegrafska traka počinje polako da izlazi iz mašine. Sagine se da pročita šifru. Za većinu ljudi to je prvi redak, ali je ona, otkako je počela da radi u telegrafskoj agenciji, naučila žargon. Šifra joj govori odakle je telegram poslat. Hvata traku palcem i kažiprstom.

WMUC200 44 GOVT=WUX WASHINGTON DC

Ispušta traku kao da se ošurila. Grejs i Mili i ostale devojke sa kojima je išla u školu kažu da nikad ne bi mogle da rade ono što ona radi. Nastoje da to zvuči kao kompliment, no zapravo misle da im je srce suviše meko, koža previše tanka i konstitucija previše krhka da bi bile glasnici anđela smrti. Ona se ne raspravlja s njima. Ne raspravlja se ona s njima još od trećeg razreda, osim u glavi.

Ponovo uzima traku i čita drugi redak, onaj sa adresom primaoca. U telegramima ministarstva rata, to je ubistveni redak. Strah, čvrst i stisnut kao pesnica, steže joj grudi dok slova mile napolje. Ako prvih nekoliko glasi G. I GDA, bezbedna je. Mrtav mladić nema ženu, samo roditelje. Ako pak tvore GDA, pesnica u njenim grudima stiska je toliko da ne može da diše. Tek kad dobije dovoljno slova da pročita ime i vidi da nije njeno, ponovo udiše vazduh.

Nikad nikome nije rekla da joj se tad od olakšanja gotovo zavrti u glavi. Bilo bi bezdušno. Nikad nikome nije pomenula ni onaj osećaj moći. Dok posmatra kako slova lagano izlaze iz teleprinteru, ona je prva u gradu, jedina dok ne iseče i ne zalepi reči, stavi telegram u kovertu i da ga Bi Džehu da ga dostavi biciklom, koja zna nešto što će čitavim porodicama uzdrmati svet iz osnova. Ponekad se pita šta bi

se desilo da ne dostavi telegram. Da li bi ljudi bili srećni da žive u neznanju i iluziji? Šta ako ne da odmah telegram Bi Džeju? Je li to zlodelo ili čin dobrote dati nekoj devojci da još jedan dan bude venčana ili nekom ocu i majci još koji sat brige za sinom? Da li bi ona kupila taj dodatni dan ili sat kad bi mogla?

Imala je još jednu tajnu u vezi sa tim telegramima ministarstva rata, onu koju nikad nikom neće reći, ni Mili, a svakako ne Grejs. Sve i da nastavi da ide na ispovest, nikad to neće priznati. Jednom je, za poslednjih godinu i po dana, pročitala ime u drugom retku i načas je odahnula, ne zato što je mladić poginuo, to nikad, već zato što je ono što je znao o njoj poneo u grob. Zna kako da okaje većinu grehova. Toliko i toliko Zdravomarija za laganje ili propuštanje ispovesti ili plotski greh, što njoj uvek bolje zvuči od onog „on je uradio to, a ja to, oče“. Ali koja je pokora za crno srce?

Ponovo pogleda u telegrafsku traku.

GĐA

Pesnica u grudima se stiska.

VOLTERA VOLA

Pesnica se otvara. Gospođa Vol je obudovela majka velikog klana koji živi severno od grada. Ako se krene putem istočno ka Bostonu, pa skrene na Školski put i nastavi pravo pored jezerca, gde se grad leti kupa, a zimi kliza, stiže se do farme Volovih, mada tamo gotovo niko nikad ne zalazi. Volovi žive prilično povučeno.

Nastavlja da čita.

MINISTARSTVO RATA MOLI ME DA VAM
PRENESEM DUBOKO ŽALJENJE
ŠTO JE VAŠ SIN
REDOV ERL VOL

Ne može da se seti koji je Erl. Koji je bio.

Traka stiže do kraja poruke. Uzima makaze i sprema se da prione na posao, ali mašina nastavlja da štekće i izbacuje traku.

Baca pogled na sledeću šifru. Ponovo od ministarstva rata. Na ovom stoji G. I GĐA. Primorava sebe da skrene pogled i počinje da iseca reči iz prvog telegrama.

DUBOKO ŽALJENJE STOP SLUŽEĆI SVOJOJ ZEMLJI STOP

Ne želi da zaostaje. Dovoljno je već to što je zakasnila.

Još lepi komadiće trake prvog telegrama na obrazac *Vestern juniona* kad mašina počne da izbacuje i treću poruku. Do podneva je isekla i zalepila šesnaest poruka iz ministarstva rata, dovoljno da slomi srca celog grada, više no što će Bi Džej moći biciklom da dostavi za jedno popodne. Ovo nije ni nalik onim fantazijama o skrivanju i zadržavanju telegrama. Ovo je stvarno. Po celom gradu ljudi čekaju loše vesti, a nemaju pojma. Ona zna ono najgore, ali ne može da zastane da to svari. Mora da spremi telegrame.

Pomišlja da ode u radnju pored i zamoli gospodina Svoloua da joj pozajmi dostavljača. A onda shvata. Ne može njega da pita.

Kroz izlog vidi gospodina Krejtona kako se parkira uz ivičnjak. Ide u bife na sendvič sa šunkom i sirom, po običaju. On će biti rad – pa, ne rad, ali ko zna kako jedan pogrebnik gleda na smrt, ali voljan – da dostavi telegrame. A kolima

će to uraditi daleko brže nego Bi Džej. Zamišlja ga kako se odvozi do neke kuće svojim velikim crnim kadilakom. Zamišlja ga kako ide prilazom s bledožutom kovertom u ruci. Nije to vest koji jedan pogrebnik treba da dostavi.

Kaže Bi Džej da pripazi radnju na trenutak i žurno odlazi ulicom do gvožđare. Pazi da ne trči. Ne želi da uznemiri ljude. Glavu drži pognutu da niko ne vidi da plače.

Gospodin Šejker sedi na visokoj stolici za tezgom i lista katalog. Nema mušterija među rafovima. Počinje da mu objašnjava kako ima šesnaest telegrama od ministarstva rata i kako bi htela da on dostavi neke, ali pre no što uspe da završi, on već zaobilazi tezgju. Kaže da će zatvoriti radnju i sve ih dostaviti.

TO JE NAJGORI DAN U ŽIVOTU SEMA ŠEJKERA DOK MU, OSAM godina kasnije, ne umre žena. Do tri sata dostavio je deset od šesnaest telegrama koji su tog jutra stigli, a posle ih je stiglo još tri. Dotad već svi znaju šta radi. Oseća oči koje ga posmatraju iza dopola navučениh roletni, prate kud njegov kamionet ide dok se polako vozi niz jednu pa niz drugu ulicu, mole se da produži dalje.

Jedan telegram odvodi ga do farme Volovih izvan grada. U povratku prolazi pokraj jezerca koje služi kao kupalište. Vrućina je izmamila polovinu žena i dece iz grada.

Staje uz put i sedi i posmatra ih neko vreme. Mili Svolou sedi na ćebetу sa sinčićem, koji joj je među skrštenim nogama. Nosi slameni šešir širokog oboda, ali čak i sa te udaljenosti on vidi da su joj ramena rumena i pegava. Grejs Guding stoji do pojasa u jezercu, rukama pridržava ćerkicu ispod stomaka dok detence mlati rukama i nogama, a voda prska i kapi blistaju na suncu kao dijamanti. Uz samu vodu

grupa matrona sedi na ligeštulima. Gospođa Hagins plete, verovatno još jedan džemper za Kloda. Gospođa Svolou sipa limunadu iz termosaa. Gospođa Guding posmatra kako joj se unuka praćaka na snahinim rukama. Slika je spokojna i savršena kao s naslovnice *Saturdej ivning posta: Za to se borimo*.

Uzima telegrame iz pretinca i prelistava ih dok ne pronađe one koje traži. Odjednom ga spopadne muka, pa se naslanja na sedište i zatvara oči. Čije srce teže puca – ženi-
no ili majčino? Na to pitanje nema odgovora. Patnja se ne da izvagati. Gura kovertu u džep, izlazi iz kamioneta i upućuje se ka jezercu.

MA KAKO MU JEZIV DAN BIO, SEM ŠEJKER SE NIJEDNOG TRENA ne kaje što se prijavio za taj zadatak, mada mu je naškodilo poslu, ne samo tih nekoliko sati koliko je radnja tog popodneva zatvorena već i u narednim godinama. Ljudi ga i dalje vole. Priznaju da drži kvalitetne proizvode. Ali određeni ljudi iz grada ne mogu da uđu u radnju i vide ga za tezgom a da se ne sete dana kad im je zazvonilo zvono, oni otvorili vrata, a na pragu stoji on s kovertom u ruci. Neko vreme ih grize savest što odlaze u gvožđaru A&A dve ulice dalje. Naposletku se na to naviknu.

PRVI DEO
1941–1944.

Prvo poglavlje

Decembar 1941.

BEJB NE TREBA DUGO DA DOKUČI PRLJAVU TAJNU RATA. RADI se o smrti. Ali i o seksu. To dvoje u korak marširaju u bitku.

Njeno otkriće nije originalno. Eros i Tanatos, pročit će kasnije kad počne da guta sve što joj dođe do ruku a što bi joj moglo reći šta ne valja – ne, što bi joj moglo reći kako da to ispravi. Ali Frojd nije imao iskustvo iz prve ruke poput nje.

Seks prožima rat. Seks podstaknut ljubavlju. Seks rođen iz žudnje. Seks vođen usamljenošću. Seks iz oćaja. Seks podjaren besom. Oslobođeno nasilje ne vraća se krotko u kavez. I u tome ima iskustvo iz prve ruke. Ili možda rat s tim nema nikakve veze? Da nije prosto naišla na trulu jabuku?

Ponekad misli da je cela baćva sagnjila. Jednom je, pre nego što su muškarci pošli u rat, posmatrala Čarlija Gudinga kako drži ćerkicu u narućju, no dok se na taj prizor topila od miline, setila se onog drugog Čarlija od deset ili jedanaest godina, jednog od krupnijih dećaka kojih se bojala,

kako trči duž reda narcisa sa štapom u ruci i obezglavljuje ih u jednom dugom ubistvenom zamahu. Jer, oni su bili tamo. Čak je i Klod, najnežniji muškarac, sa šest ili sedam godina kamenom gađao bezopasnog crvendaća. Bio je to jedini put u životu, kazaće joj kasnije, kad mu je bilo drago što tako bedno baca.

Na početku rata, međutim, ona ne zna ništa o isprepletenosti seksa i smrti. Zna samo da su Japanci zli, a Nemci gotovo isto toliko – to je pre nego što saznaju za koncentracione logore – a muškarci, zapravo dečaci, oni što su obezglavljivali narcise i gađali crvendaće, odlaze da ubijaju. Jedino za šta zna jeste strah za te muškarce, te dečake.

Svi su oni zajedno u tome, govore ljudi, samo što nisu jer neki će se izvući, a neki neće, i ne misli sad samo na muškarce.

Svi su oni zajedno u tome, pa ti pokušavaš da se brineš za sve njih, za dečake s kojima si odrasla, za one za koje su se tvoje drugarice poudavale, ali onaj za koga stvarno brineš u tri sata ujutru i u tri sata po podne i u svim trenucima između – jeste Klod.

Svi su oni zajedno u tome, jedino je ona još autsajder. Zna logiku. Jedno je što se devojke poput Grejs i Mili druže s njom. One nisu snobovi. Ali je nešto sasvim drugo da se jedan od momaka oženi njome. Dok više nije. To je još jedna ironija rata. Uzima joj Kloda, ali joj ga i dalje. Ponekad se pita da li bi se on oženio njom da nije rata.

Postoji još jedna protivrečnost, koja one zamračene godine rata obasjava kao vatreni vihor. Žive u strahu, ali žive. Jad, patnja i gubitak čekaju tu iza ugla, te zato izvuci što više od života dok ne skreneš za ugao.

Niko to ne priznaje. Licemerje je zvanična politika. Ne razume kako drugi ljudi, ljudi koji su pametniji i bogatiji i moćniji od nje, ne proziru kroz to. Isprva misli da joj promiče

neka istina koju ostali znaju. Onda shvati da su ostali ti kojima istina promiče i to je ljuti. U filmovima, zvezde na platnu ciče od radosti kad im stigne poziv za regrutaciju, dok jedini karakterni glumac koji je zaveden kao 4-F, nesposoban za vojsku, premire od srama i mrmlja kako bi voleo da mu šaka padnu oni japanski gadovi. Jednom se toliko naljuti da besno promrsi *fuj*. Žena u redu ispred nje okreće se i besno je pogleda. Onda se zapilji u Kloda, koji je srećom u uniformi. Srećom?

Novine objavljuju priče o Jevrejima koji su uspeli da se iščupaju iz kandži nacista, ali pred hotelom u kojem su Grejs i Čarli Guding proveli medeni mesec istaknut je natpis ZABRA-
NJENO ZA JEVIJE I PSE. Bejb to zna zato što joj je Grejs pokazala sliku njih dvoje kako stoje pred ogromnom belom zgradom sa velikim stubovima.

„Zar ti nije bilo neprijatno zbog natpisa?“, pitala ju je.

„Kog natpisa?“, odvrtila joj je Grejs.

Bejb je ne krivi, stvarno ne. Grejs se tek bila udala i konture celog sveta bile su smekšane i zamagljene. Samo je Čarli bio u oštrom fokusu, Čarli i devojka u ogledalu u letnjim, teniskim, večernjim haljinama, njena devojačka sprema, koja je odjednom postala supruga.

Džin Tani, bivši šampion u teškoj kategoriji, a sad kape-
tan fregate, poziva vojnike da na uniformu zakače „sjajnu
značku apstinencije“, kako on to naziva, ali Klod joj iz cen-
tra za obuku piše kako im iznova i iznova puštaju filmove
koji prikazuju zagnojene delove tela i lepe devojke čija se lica
pretvaraju u lobanje i drže predavanja na kojima ih indok-
trinišu sklepanim stihovima. *Ako ne znaš da kažeš ne, idi
kod profesionalke. Navuci ga pre no što ga uvučeš.* U najgo-
rim trenucima Bejb se pita da li bi Klod pominjao filmove
i predavanja da piše Grejs ili Mili ili ostalim devojkama. U

najboljem zna da Klod piše njoj baš zato što nije kao Grejs, Mili ili ostale devojke.

Izgleda ipak da ljudi gutaju to što im Džin Tani servira pošto se odjednom svi venčavaju kao da je venčani list osiguranje da neće zastraniti. Tokom poslednjeg meseca 1941. Bejb trinaest puta oblači groznu roze haljinu koju joj je majka sašila, a u kojoj sebi izgleda kao šećerna vata. Nije sujeverna, ali bi ipak želela da je pozvana na jedno venčanje manje ili jedno više.

Neko vreme se činilo da uopšte neće biti venčanja. Pošto su američke vazdušne i pomorske snage onesposobljene za jedan jedini dan, a zemlja ratovala na dva fronta, pešadija i mornarica sigurno će ukinuti božićno odsustvo. Ali kad se dim svih onih zapaljenih aviona i brodova raščistio, neko je iz vrhovne komande odlučio da je to pravi čas da se momci pošalju kući za praznike. Sam bog zna kad će opet, i da li će uopšte, imati više za to prilike. Vlada je mogla i da izda masovnu dozvolu za venčanje.

Venčanja su sva navrat-nanos, odlučena u groznici nade, užasa i očaja; planirana u minut do dvanaest; održana u vidu kratke ceremonije u kući neveste ili u crkvi; proslavljena na zbrzanoj ali ne i nužno nezadovoljavajućoj svadbi. Racionisanje šećera i nestašice šampanjca i viskija tek će uslediti. Poneka mlada uspe da nađe belu haljinu; većina se zadovolji kompletom. Ali sve nose nekakav bidermajer i sve do jedne insistiraju da ga bace. Mili Svoulou – Mili Von do pre četiri blaženo opojna sata – mora da ima oči na leđima da svoj baci pravo ka Bejb. Bejb ne preostaje ništa drugo sem da pruži ruke i uhvati ga. Oduvek je imala dobru koordinaciju oka i ruku. Jedna od prvih stvari koje joj je Klod rekao bilo je da baca kao muško. Štrecnuo se kad je to rekao pošto su njega, momka, zezali da baca kao žensko. Zato je i promašio onog crvendaća.

Nekim ljudima nije jasno šta Bejb vidi u Klodu Haginsu osim što je rođen u Šestoj ulici, graničnoj liniji ugleda, ili bar zarade, a ona ispod nje. Drugi pak ne razumeju šta Klod Hagins vidi u njoj. Poneki smatraju da su njih dvoje taman jedno za drugo, poput majke Grejs Pejnter Guding, ili bi bar to bili da nije razgraničenja Šeste ulice. Klodova porodica ne živi u kvartu ustalasnih zelenih travnjaka u zapadnom delu grada, ali Haginsovi žive u Saut Daunsu od njegovog osnivanja. Puno ih je groblje.

Grejs zna kakvo je mišljenje Grejsine majke i pre nego što ga načuje na Milinom venčanju. Bejb je u maloj ostavi iza kuhinje, sklanja tanjire koje je obrisala – zna kako da bude od koristi; ili tačnije rečeno, ume da sakrije ozlojeđenost što je pri ruci – kad Grejsina majka uđe u kuhinju po čašu vode. S mesta na kome se nalazi Bejb se ne vidi niti išta vidi, ali glas gospođe Pejnter svuda bi prepoznala. Dobar deo devojaštva provela je slušajući ga kako je muštra. Obrišite noge, devojke. Pazite na mrve, devojke. Pozvala bih te da ostaneš na večeri, Bernadet, ali živiš daleko ispod Šeste ulice. Ne možemo da te pustimo da toliko hodaš po mraku, a ne mogu da tražim od gospodina Pejntera da isteruje kola da te odveze kući.

„Ne mogu ni da zamislim šta Klod Hagins vidi u njoj“, kaže sad gospođa Pejnter. „Osim ako... pa, znaš na šta mislim.“

Ako druga žena i ne zna šta ona misli, Bejb zna.

„Nego, šta misliš, gde stoje čaše?“, nastavlja gospođa Pejnter, a Bejb čuje kako se vrata kredenca otvaraju i zatvaraju.

„Meni je baš naočita“, odvrća druga žena. Bejb ne prepoznaje glas te žene, ali joj se ona već dopada. Niko nikad za nju nije rekao da je naočita. „Sa onom kosom boje tamnog meda i onim crnim obrvama.“

„Ta kosa boje tamnog meda, kako ti kažeš, visi kao krpa. Znam da je siromašna, ali možeš i kod kuće da napraviš trajnu. A i ona duga gornja usna. Uvek izgleda kao da se podrugljivo smeška. Premda ona nema kome da se ruga. Ti francuski Kanađani su isti kao Irci. Još i gori, ako mene pitaš.“

Bejb ponekad sneva o tom da se preseli u neki veliki grad, u Boston ili čak i Njujork, gde onoj ne zna sve baš svako koga poznaje.

„Ima duge vitke noge“, uporna je druga žena.

„A ko bi ih pa primetio u onoj groznoj haljini? Devojka s ramenima kao u ragbiste ne bi smela da nosi roze til.“

Bejb povija ramena i gleda u haljinu. Stvarno je grozna, ali je njena majka tako ponosna na nju. Prvi put za sve godine koliko šije haljina je ispala tačno onako kako izgleda na slici uz kroy.

„A i ono smešno ime. Već je i Bernadet loše. Bejb je prosto vulgarno.“

To je nepošteno. Nikad nije tražila da je zovu Bejb. Dečaci su joj negde usput prikačili taj nadimak, možda zbog toga što je dobro bacala, možda iz pustih želja. Ako potiče iz kraja ispod Šeste ulice, mora biti laka. Nije ona laka. Ona je radoznala. I živa, pobogu. Ne razume ostale devojke, one koje ne krše pravila. Pretpostavlja da su drugačije skrojene. To je još jedan razlog što je zahvalna Klodu. Da se nije zaljubila u njega, bog zna u kakve bi se nevolje uvalila.

„Naravno, ni on nije neki ulov. Nema u njemu ni trunke ambicije. A nešto nije u redu s mladićem koji ne voli sport“, nastavlja gospođa Pejnter. „Osim toga, ona je sigurno njegove visine i kad je bosa. Zamisli da ceo život provedeš a da ne možeš da nosiš štikle. Mada, neće se on sa njom oženiti. Slomio bi roditeljima srce kad bi to uradio, ali on je beskičmenjak.“

Jadan Klod, misli Bejb. Kako god da okrene, nagrabišće.

Shvata šta drugi vide kao Klodove mane. Iste su visine, mada njoj nije jasno zašto to znači da ne može da nosi štikle. Njegovo lice oštih crta bilo bi lepo da nije nosa. Blagonakloni ga nazivaju prćastim, oni drugi šapuću reč *rilo*. Ima beo ten koji lako rumeni, tako simpatičan kod engleskih đaka, ali on nije đak već odrastao čovek i ume da izgleda opijeno ili posramljeno onda kad to nije. Zbog zbijenog žilavog tela liči na sportistu iako nije dobar u sportu, što je istakla gospođa Pejnter. Najlepše na njemu jesu baršunaste crne oči gustih trepavica koje čudesno kratkovido blistaju kad skine naočare rožnatog okvira. Samo on retko skida naočare. I nema želju da zapali svet, na šta je gospođa Pejnter takođe ukazala, ili bar ne na način koji bi nju spržio. Sasvim je zadovoljan time da predaje istoriju u jedinoj gimnaziji u gradu. Možda će jednog dana stići do direktorskog mesta, mada se na to niko ne kladi, naročito ne otkako se spetljao s Bejb Dion. Žena direktora škole ne mora da ima fakultet, mada bi bilo lepo da ga ima, ali ne bi trebalo ni da bude bivša radnica za tezgom s trakama u Dajamondovoj robnoj kući.

Bejb međutim ne haje ni za jednu Klodovu manu, ako su to uopšte mane. Kad je s njim, sva se izgubi. Niko nikad nije na nju tako delovao, čak ni Džimi Dojl, zbog čije smrt sad žali bez obzira na početnu reakciju kad je videla telegram. Kad je Klod u bioskopu zagrljao oko ramena, njoj se svaka maljica na vratu nakostreši. Od njegovog jezika u ustima leđa joj se izviju, a karlica pripije uz njega. Uz njega se oseća kao ogoljeni živac. Pošto bude s njim, sve je boli od osećaja.

Klod ima još jednu crtu koja je obara s nogu. Dobar je. Neke devojke ne vole dobrotu kod muškarca. Kažu da vole, a onda padnu na one što jure žene ili previše piju ili ih ismevaju – tipično ženski; kad žena vozi. Sreća te je lepa jer je ubeđena da baš i nije prepametna. Klod se njoj nikad ne podsmeva.

Kloda, kao i sve ostale u svom životu, zna otkad zna za sebe, ali za tu njegovu dobrotu saznala tek jednog popodneva pre šest godina u Gradskoj biblioteci. Imala je petnaest godina, a on osamnaest i, ako ta razlika nije bila dovoljna, on se tad vratio kući s prve godine fakulteta, što je za nju bilo kao da se vratio s Meseca. Grad je tog popodneva pritisla teška julska jara, ali je u velikoj kamenoj zgradi biblioteke – daru gospodina Endrua Karnegija – bilo sveže i tiho. Čuo se samo šum ventilatora sa pulta bibliotekarke.

Klod je sedeo za stolom kod prozora i čitao zbirku poezije. Znala je to pošto je, kad je prošla pored njega, videla nejednake redove uz desnu marginu stranice. Nije je primetio – što bi je pa primetio? – dok nije prišla pultu da uzme knjige, i tek je kasnije saznala da ju je tad primetio.

Bibliotekarka se namrštila na tri knjige koje joj je Bejb gurnula niz pult da je za njih zaduže. *Dobra zemlja* i još dva detektivska romana. Da se Luella Hamond pita, njene knjige nikad ne bi izašle iz zgrade. Dovoljno je loše što mora da pusti da ih odnose u lepe domove, gde će ih, može samo da se nada, držati na uglaćanim stolovima i listati izribanim rukama s čistim noktima, ali srce joj se kidalo kad ih je slala u trošne kuće ispod Šeste ulice, gde će im verovatno praviti uši i umazati im stranice bog sveti zna čime i – rođenim je očima to videla – obezvrediti ih pisanjem prostakluka na marginama. Bernadet Dion ima sijaset mlađe braće i sestara, koji će po svoj prilici uraditi sve to i još više od toga.

„Ove se knjige izdaju na nedelju dana“, rekla je.

Bejb se nije raspravljala. Znala je dobro da ne treba da se raspravlja s bibliotekarkom.

„Ne možeš nikako da pročitaš sve tri za jednu nedelju.“

„Jedna je za moju majku“, slagala je.

„Daću ti samo jednu“, reče bibliotekarka, pa napomenu sebi da druge dve rezerviše pre nego što se Bernadet Dion vrati.

Bejb je uzela *Dobru zemlju* i izašla iz biblioteke. Stigla je već do pola ulice kad ju je Klod Hagins sustigao. Pružio joj je dve knjige. Zastala je i pogledala ih. Bila su to ona dva detektivska romana koje je htela da uzme.

„Uzeo sam ti ih.“

„Na svoje ime?“

Slegnuo je ramenima.

„A šta ako ih ne vratim?“

On se osmehnu. „Vratićeš ih.“

„Hvala.“ U glasu joj se čula podozrivost. Nije bila naviknuta da joj ljudi veruju. Jednom prilikom, kad je Grejs dovela Bejb kući posle škole, gospođa Pejnter je uzela novčić koji je ostavila bila na pultu i stavila ga u džep kecelje. Krađa nije spadala u Bejbine poroke. Kad su druga deca drpala bombone, žvake i šnalice iz sitničarnice, ona čak nije bila ni u iskušenju. Ali dok je posmatrala gospođu Pejnter kako gura taj novčić u džep, Bejb je došlo da ga zdipi.

Ponovo je slegnuo ramenima. „Samo mrzim siledžije.“

Tri godine kasnije počeli su da izlaze. On je tad već predavao u gimnaziji, a ona je prodavala trake u Dajamondovoj robnoj kući. Njegova majka, koja je naslutila buntovničku prirodu kao i nisko poreklo, bila je ojađena; njegov se otac samo nije slagao. Grad je pun finih devojaka iz dobrih porodica. Zašto njihov sin mora da se petlja s onom čiji otac radi u fabrici šešira i koja i sama mora da radi?

Onda je izbio rat, pa su venčanja stala da se gomilaju kao slupana kola na zaleđenom auto-putu, a Bejb je uhvatila Milin bidermajer. Pazila je da ne pogleda u Kloda, a kad ga je naposletku pogledala, on je zurio u uglancane vojničke cipele.

Raspravljali su o tome bezbroj puta. Ona nikad ne pokreće to pitanje, a on pak ne može da ga pusti kao terijer kosku.

„Suludo je“, kaže on.

Išli su u bioskop, na duplu projekciju, što je bio makar jedan film previše za njih, ako ne i dva. Ni ovde ne žele da budu, u zadnjem separeu kod Svoloua, gde piju kafu i jedu pitu, ali za ovo postoje pravila. Ponekad se pita šta bi se desilo ako bi ona prekršila ta pravila, ako bi rekla hajde da preskočimo bioskop i dragstor i odemo pravo na ono mesto na putu iza jezerca.

„Šta će se desiti ako se ne vrate kući?“, pita on. „Šta će devojke onda da rade?“

Sedi bočno od stola i dok govori, klati nogom napred-nazad ravnomerno kao metronom.

„A šta je s bebama? Bebe će se izroditi.“

„Hvala ti za lekciju iz biologije.“

„Nije fer prema devojkaama, niti prema deci“, nastavlja on.

Ona otkida pogled od njegove hipnotišuće noge i zagleda se u njega preko stola. Između njih su šolje, u njenoj gutljaj crne, u njegovoj žućkasta pena. Klod pije kafu s mlekom.

„Devojke znaju u šta se upuštaju“, kaže ona.

On zavrti glavom. „To je neodgovorno.“

Zaljubljena je u visokomoralnog čoveka. Ili je to možda samo izgovor? Koji god da je razlog, ishod je isti. On je pažljiv vozač. Neće on zabiti njihova kola u onu bračnu slupanu gomilu na klizavom putu za rat.

A ipak. Ipak. Ne mogu sve ostaviti ovako kako je.

Ona se odlučuje naredne večeri, na prednjem sedištu njegovog polovnog forda parkiranog izvan grada, iza jezerca, na putu kojim se verovatno niko ne usuđuje da prođe po snegu. Klod ponekad ume da bude neustrašiv. Nije jedini pošto ona, još dok odlučuje da neće više biti fina devojka, dođavola s

licemerjem, zna da se priključuje dugom redu nesmotrenih devojaka koje su se poigravale sa slomljenim srcem i sramotom otkako je ideja o sramoti rođena. Zna da su slomljena srca oduvek bila tu.

Njena odluka nije zasnovana na nesebičnosti, što je motiv na koji će se većina devojaka kasnije pozivati, ili bar one koje su uhvaćene. Sutradan je odlazio u rat, pravdaće se one. Ovo je čista sebičnost. Želi Kloda na sve načine na koje ga može imati. Želi da to iskusi s njim, ne s nekim drugim momkom kasnije, pošto on ode u centar za obuku, pošto... Ali ne, neće misliti o tome.

Skinuo joj je bluzu, a onda i grudnjak, a ona mu je raskopčala košulju, a kad joj ovog puta zavuče ruku pod suknju, ona ga ne gura već je zadiže. On zavlači prste pod mider, pa u gaćice. Zadržava dah u iščekivanju onog što sledi. Nekoliko nedelja pred venčanje, gospođa Pejnter dala je Grejs jednu knjigu. Grejs, Bejb i Mili noćima bdiju nad njom i prigušuju smeh da ne procuri kroz zatvorena vrata sobe, no knjiga nažalost nije sasvim određena.

Njegovi se prsti lagano uvlače u nju. Ona stenje. Stidljivo uvlačenje postaje sigurnije. U knjizi ništa nije pisalo o ovome. Džimi Dojl nikad ovo nije pokušao. Ali opet, Džimi Dojl nije bio tako pametan kao Klod. Zariva mu lice u rame da ne bi vrisnula, premda nikog nema u blizini da je čuje.

Slobodnom rukom maša se za novčanik. Vadi ga iz jednog zakopčanog džepa vojničke bluze i stavlja na tablu a da još nije skinuo naočare. Sad ga uzima i čeprka po njemu. Disanje mu para tminu.

„Dođavola“, kaže.

„Šta je?“

Sklanja ruku, pridiže se i seda i počinje da pretura po novčaniku obema rukama.

„Šta je?“, ponovo ga pita.

On pali blede svetlo nad glavom. Ono baca bolešljivu žutu senku na prednje sedišta. I ona se pridiže i skršta ruke preko grudi.

„Nema ga“, kaže on.

„Kako to misliš – nema ga?“

„Mislim, bio mi je u novčaniku, a sad ga nema.“

Ona se trese. Naginje se da sa zadnjeg sedišta uzme kaput.

„Nije mogao tek tako da nestane.“ Pazi da joj glas ne bude oštar. S njom je svake večeri. Nije mogao da ga upotrebi s nekom drugom. Ali stvari ne nestaju same od sebe.

On sedi okrenut od volana i pretura po novcu, dozvoli i papirićima raširenim između njih na prednjem sedištu. Odjednom staje.

Pesnicom udara u volan. Leže na sirenu. Bes pišti kroz tminu. „Ubiću malu džukelu!“

„Koga?“

„Martija.“

„Tvog brata?“

„A pitao sam se šta radi kod mog ormara kad sam izašao iz kupatila.“

Ponovo trubi, krik pobune protiv nepravde, a onda trpa novac i papiriće natrag u novčanik, pa skrsti ruke na volanu i spušta glavu na njih.

Ona ga grli i primiče se njegovom uhu. „Možemo da rizikujemo. Mislim da će biti u redu. U pogledu trenutka, hoću reći.“ Makar je toliko naučila iz Grejsine knjige.

On se okreće da je pogleda. Viđala ga je i pre bez naočara, ali nikad nije izgledao ovako ogoljeno. Krajičak usana mu zaigra. Prolazi nekoliko trenutaka.

„Prevelika sam kukavica.“

Kasnije će smatrati da je to najhrabrija izjava koju je ikad čula. Ali to će biti tek kasnije. Iskopava grudnjak iz sedišta i oblači ga.

NAREDNE VEČERI ON JE BOLJE PRIPREMLJEN. I ONA JE. BIĆE krvi. To joj je palo na pamet prethodne noći dok je ležala u krevetu razdraženih živaca, kože osetljive od njegovih dodira, utrobe šuplje od razočaranja. Biće krvi po pohabanom sivom tapacirungu prednjeg sedišta. Zar on ne haje ili možda misli da ona ima više iskustva od njega? Ono što Džimi Dojl ima da kaže štetno je, ali ne i razorno, ali ne bi bio prvi momak koji je nakitio priču. Klod ne bi, ali Džimi Dojl ni izdaleka nije Klod.

Pre nego što dođe po nju, ona uzima stari peškir i gura ga u torbu. Torba joj stoji kraj nogu tokom celog filma i sjaji se u zamračenom bioskopu. Osvrće se po publici. Lica ljudi obasjana svetlom što se reflektuje s platna vise u tmini poput galaksije blelih meseca. Usta im se otvaraju u male rupe smeha. Dok prate radnju, oči im lete tamo-amo poput kuglice u fliperu. Gledaju film kao da se ništa neće desiti. Njihova je nesvesnost zaprepašćuje. Kako mogu da se ponašaju kao da je ovo sasvim obična noć kad se ona sprema da preduzme tako značajan korak? Zar ne znaju? Zar ne vide to na njenom licu i na Klodovom? Zar njih dvoje ne odaju neki životinjski miris ili zvuk?

Prvo što uradi kad Klod zaustavi kola na kraju puta, ali ne gasi motor zbog grejanja, jeste da izvadi peškir iz tašne i raširi ga preko prednjeg sedišta.

On je iznenađen.

„Zar nisi i ti mislio da nam treba?“ Trudi se da ne zazvuči oštro.

„Bio sam siguran da nam treba, no nisam razmišljao o toj meri opreza.“ Njegov osmeh blesne, pa zgasne od nervoze.

Donedavno su delovi odeće svlačeni u sporom opreznom ritualu. Je li ovo u redu? Da probam ovo? Da kažem ne? Sad su munjevito brzi ali trapavi, nesigurni da li da svlače jedno drugo ili sebe. On joj otkopčava bluzu. Ona mu vadi kravat, uvučenu po vojnički u kaki košulju, i dreši čvor. On joj otkopčava grudnjak. Kad skine pantalone, metalna šnala kaiša udara u kontrolnu tablu kao u gong. Zastaju grešno iznenađeni dok zvuk odjekuje u noć. Kad napokon ostanu goli, gotovo da su previše stidljivi da gledaju jedno u drugo, ali i previše zaneti da odvrate pogled. Gledaju kradom kroz spuštene trepavice. Njegove identifikacione pločice svetlucaju na bleđoj mesečini.

Prednje sedište je usko i ne previše dugo. Ležu na bok isprepletenih nogu, lice u lice, tako blizu da ona ne vidi ništa sem onih ogoljenih očiju kako joj se sve više bliže. Usne su mu ispočetka bojažljive, ali ona ispod toga oseća odlučnost. Kruti ud pritiska joj stomak. Opčinjena je, mada ima utisak da nijedna fina devojka to ne bi smela biti. Ali ne može da odoli. Pruža ruku da ga dodirne. Vidi iznenađenje u onim baršunastim očima. Pomera šaku. On stenje, a taj zvuk kao da dopire iz neke pećine duboko u njemu.

Njegova joj ruka kreće niz telo. Misli da će kriknuti kad oseti njegove prste u sebi, a onda zaista i krikne, a zvuk ječi kroz tminu religiozan poput crkvenog zvona.

Posle toga sve ide tačno onako kako u Grejsinoj knjizi piše da treba. On otvara paketić koji je proverio pre nego što je izašao iz kuće, a ona ga gleda kako ga stavlja. Nikad nije videla ništa toliko interesantno. Ne oseća bol kad prodre u nju, a kad on od zadovoljstva rikne u noć prigušenu snegom, ona se privija uz njega da ukrade još malo za sebe.